

Závoti Józsefné (szerk.):

A SEGÍTŐ PEDAGÓGIA A SPEKTUSAI II. Tanulmánykötet

Závoti Józsefné (szerk.):

A SEGÍTŐ PEDAGÓGIA ASPEKTUSAI II.

Tanulmánykötet

A SEGÍTŐ PEDAGÓGIA ASPEKTUSAI II.

Tanulmánykötet

Szerkesztette:
Závoti Józsefné

A tanulmánykötet szerzői:

Babai Zsófia
Csiha Tünde Noémi
Frang Gizella
Giczi Barnabásné Fehér Ágnes
Gödéné Török Ildikó
Kéri Katalin
Kovácsné Vinkovics Éva
Molnár Csilla
Pásztor Enikő
Révész József
Révészné Pálfi Krisztina
Somogyi Anett
Varga László

SOPRONI EGYETEM KIADÓ
SOPRON, 2023

Felelős kiadó:

Prof. dr. Fábíán Attila a Soproni Egyetem rektora

Szerkesztő:

Dr. Závoti Józsefné PhD egyetemi docens

Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar Neveléstudományi és Pszichológiai Intézet

Szerzők:

Babai Zsófia – Dr. Kovácsné Vinkovics Éva

nyelvtanár, tanársegéd,

Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar
Társadalom-, Szociális és Kommunikációtudományok Intézet

Giczi Barnabásné Fehér Ágnes egyetemi tanársegéd, Soproni

Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar

Neveléstudományi és Pszichológiai Intézet

Gödéné dr. Török Ildikó ny. főiskolai docens,

Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar

Társadalom-, Szociális és Kommunikációtudományok Intézet

Dr. Molnár Csilla PhD egyetemi docens,

Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar

Társadalom-, Szociális és Kommunikációtudományok Intézet

Révész József egyetemi tanársegéd,

Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar

Művészeti és Sporttudományi Intézet

Somogyi Anett egyetemi tanársegéd,

Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar

Művészeti és Sporttudományi Intézet

Csiha Tünde Noémi

egyetemi tanársegéd, Soproni Egyetem,

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar
Neveléstudományi és Pszichológiai Intézet

Dr. Frang Gizella PhD egyetemi adjunktus,

Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar

Társadalom-, Szociális és Kommunikációtudományok Intézet

Prof. Dr. Kéri Katalin egyetemi tanár,

Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar

Neveléstudományi és Pszichológiai Intézet

Dr. Pásztor Enikő PhD egyetemi docens,

Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar

Neveléstudományi és Pszichológiai Intézet

Révészné Pálfi Krisztina művésztanár,

Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar

Művészeti és Sporttudományi Intézet

Dr. habil Varga László egyetemi docens,

Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar

Neveléstudományi és Pszichológiai Intézet

Lektor:

Tengerdi Antal, c. egyetemi docens Soproni Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar

Társadalom-, Szociális és Kommunikációtudományok Intézet

ISBN (print) 978-963-334-486-6

ISBN (pdf) 978-963-334-487-3

DOI: <https://doi.org/10.35511/978-963-334-487-3>

A kötet felhasználására a CC – Creative Commons ezen rendelkezései vonatkoznak:

CC BY-NC-ND 4.0, Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd!

További felhasználás esetén a szerzőre hivatkozni kell.

A webes hivatkozások utolsó kontrollja és a kötet lezárásának dátuma: 2023. 04. 20.

Borítókép:

Értelmileg érintett felnőttek napközi otthonában egyetemi hallgatók és gondozottak által készített kéznyomat-montázs.

Fotó: Németh Tamás

Nyomdai munkák: Lóvér-Print Nyomdaipari Kft, Sopron, Ady Endre u. 5

**A kiadvány támogatója: MTA Soproni Tudós Társaság
Pedagógiai Szakbizottság**

Tartalomjegyzék

Előszó	7
<i>BABAI ZSÓFIA – DR. KOVÁCSNÉ VINKOVICS ÉVA</i> METHODISCHE EMPFEHLUNGEN FÜR DEN FREMDSPRACHENERWERB VON LEGASTHENIKER*INNEN	8
<i>CSIHA TÜNDE NOÉMI:</i> INTENZÍV ÉS VÁLTOZATOS MOZGÁSOS CSELEKVÉSEKKEL A VILÁG MEGISMERÉSÉÉRT ÉS AZ EGÉSZSÉGES SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉSÉRT – A DRÓN KOORDINÁCIÓS KÉPESSÉG-FEJLESZTŐ HATÁSA AZ ÓVODÁS ÉS A KISISKOLÁS KORÚ GYERMEKEKRE	19
<i>FRANG GIZELLA:</i> COVID MINT FEJLŐDÉSI HÁTRÁNY A BÖLCSÖDÉS KOROSZTÁLYBAN.....	27
<i>GICZI BARNABÁSNÉ FEHÉR ÁGNES:</i> ATTITÜDVIZSGÁLAT AZ ÓVODAPEDAGÓGUSOK KÖRÉBEN AZ AUTIZMUS SPEKTRUM ZAVARRAL ÉLŐ GYEREKEK INTEGRÁLT ÓVODAI NEVELÉSÉRŐL	46
<i>GÖDÉNÉ TÖRÖK ILDIKÓ:</i> TEGYÜNK MEG MINDENT EGY EMBERSÉGES, MEGÉRTŐ, ELŐÍTÉLETMENTES, EMPATIKUS VILÁGÉRT!	59
<i>KÉRI KATALIN:</i> A SIKETNÉMÁK ÉS VAKOK NEVELÉSÉNEK KEZDETEI SPANYOLORSZÁGBAN	66
<i>MOLNÁR CSILLA:</i> TRAUMA ÉS FELEJTÉS ÁBRÁZOLÁSA EGY KORTÁRS FILMBEN	78
<i>PÁSZTOR ENIKŐ:</i> INKLUZÍV SZEMLELETFORMÁLÁS A MIGRÁCIÓ VONATKOZÁSÁBAN	86
<i>RÉVÉSZ JÓZSEF:</i> A ZENEI KREATIVITÁS TRANSZFERHATÁSAI	110
<i>RÉVÉSZNÉ PÁLFI KRISZTINA:</i> SZEMÉLYISÉGFEJLESZTÉS AZ INTERAKTÍV KONCERTPEDAGÓGIA ESZKÖZEIVEL	122
<i>SOMOGYI ANETT:</i> KENYERES ELEMÉR ÉS A „KISDEDNEVELÉS”	129
<i>VARGA LÁSZLÓ:</i> KISGYERMEKKOR – A BOLDOGSÁG KULCSA.....	140

Frang Gizella: Covid mint fejlődési hátrány a bölcsődés korosztályban.
In: Závoti Józsefné (szerk.): A segítő pedagógia aspektusai II.: Tanulmánykötet.
Soproni Egyetem Kiadó, Sopron, 2023, 27-45.o

*

Frang Gizella

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar

COVID MINT FEJLŐDÉSI HÁTRÁNY A BÖLCSŐDÉS KOROSZTÁLYBAN

A Covid különböző területeken éreztette hatását: az egészségüggyel kezdve a gazdaságon át egészen az oktatásig. A különböző nehézségeket folyamatosan figyelték. Számtalan tanulmány jelent meg a Covid és az oktatás kapcsán. Ezek a tanulmányok azonban jórészt az alap- valamint a középfokú képzéssel és az óvodai neveléssel foglalkoztak, a bölcsődei neveléssel kevésbé. Talán az, hogy a bölcsődék elvileg a Covid alatt is működtek, némileg elvonta a figyelmet erről a nevelési szegmensről.

A hallgatók bölcsődei gyakorlatai utáni beszélgetések és a kisgyermeknevelők tapasztalatai azonban ráirányították a figyelmünket a bölcsődei nevelésre is.

A következő tanulmányban tehát a bölcsődei nevelés és a Covid hatása kerül górcső alá, nem mellőzve a köznevelésről, közoktatásról született korábbi publikációkat sem.

S hogy miért ebben a kötetben? Azért, mert a ma bölcsődés korosztály többnyire közvetlenül a járvány előtt vagy már a járvány idején született és szocializálódott, s bizony, a kisgyermeknevelők emiatt több jellemző nehézséggel küzdenek.

A kutatás nem teljeskörű, a soproni és Sopron környéki, valamint a tatai és Tata környéki bölcsődei tapasztalatokat veszi számba. A pontosabb képet bizonyára egy szélesebb körű, földrajzilag és tematikailag is bővebb felmérés rajzolná meg, de a meglévő tendenciákkal is fel tudjuk hívni a figyelmet arra, hogy a mai bölcsődei nevelésben – remélhetőleg átmenetileg – paradigmaváltásra van szükség egészen addig, amíg az érintett korosztály fel nem zárkózik az elvárt fejlettségi szinthez.

A COVID hatása a családokra és a különböző korosztályú gyermekekre

A járvány megfékezésére világszerte különböző intézkedéseket vezettek be a kormányok. Ezek a rendelkezések a mindennapi élet látható és érezhető részeivé váltak. Ilyen korlátozásnak számított a karantén, a személyek közötti érintkezés mellőzése, a csoportosulás tiltása, az oktatás online térbe helyezése vagy a csoport- ill. osztálybontásos nevelés, tanítás. Ugyanilyen volt a kötelező maszkviselés, a fokozott fertőtlenítés. Ez az eddigi életünkhöz képest szokatlan és hirtelen jövő változás, valamint az ismeretlentől való félelem fokozta az egyéni és családokon belüli stresszhelyzeteket.

Törő, Mocos, Földi, Kövesdi, Hadházi, Fenyvesi és Csikós (2021, 15.o.) tanulmányukban úgy vélik, hogy erőteljes volt a járvány pszichológiai hatása a gyermekekre és családokra. Az elenyésző számú kutatás alapján feltételezték, hogy *„a gyermekeknél valószínűbb a depresszió és a szorongás tüneteinek kialakulása. Magasabb szintű regressziót, félelmet, ingerlékenységet és hirtelen hangulatváltozásokat is tapasztalnak ahhoz képest, amit a COVID-19 járvány előtt mértek. A gyermekek félelmeit viszont jelentősen befolyásolják szüleik félelmei, elsősorban kondicionálás, modelltanulás és negatív üzenetek továbbítása révén. Inkább negatív információk, mint személyes tapasztalatok formálják a félelmet, mind a szülőknél, mind a gyermekeknél. Mind a felnőttek, mind a gyermekek stresszt és szorongást tapasztalnak a járványok idején.”*

Saját kutatásukban a stressznek, a mentális jóllétnek és a járványtól való félelemnek a hazai megjelenési formáit vizsgálták a családokban. Úgy találták, hogy a félelem, a szorongás általános volt, s legtöbbször nem a saját megbetegedés lehetősége miatt, hanem a környezetben lévő, rokonok, ismerősök, barátok esetleges megfertőződése miatt aggódtak. Az ismeretlen járvány lefutásának a bizonytalansága is félelmet szült, amivel együtt járt az egzisztenciális szorongás is.

A célcsoportokban megfigyelték, hogy azok a gyermekek, akiknek a szülei nem emlegették félelmeiket, lelkiileg hasonlóan vészelték át a kritikus időszakokat, mint azok, akiknek a szülei folyamatosan a betegségről és annak hatásairól, illetve saját félelmeikről beszéltek. Ezt a gyermekek önkifejezésében megjelenő önkontroll hiányával vagy részlegességével magyarázták. Hivatkoztak azonban olyan tanulmányokra, amelyek a viszonylag enyhe gyermeki szorongást a kibeszélés stresszoldó hatásával magyarázzák. Másrészt azonban a gyermek, erős kötődése és érzékenysége kapcsán, átérezheti a szülői stresszt, s ez valamilyen formában lecsapódhat viselkedésében (Törő et alii. 2021).

A fiatalok kevésbé aggódtak az egészségük miatt, s tanulmányok miatti aggodalom sem jelenik meg. Nyilván ők már kialakították a saját tanulási szokásaikat. Velük ellentétben a fiatalabb, az általános- és középiskolai korosztály beszélt a kutatásban az iskolai teljesítménytől való félelemről.

Igen, a Covid stresszt, aggodalmat hozott, ami már önmagában is különböző módon viselte meg a családokat és azok tagjait.

Ehhez járult az iskolás korosztály digitális térbe kényszerítése, holott ők már az alfa generáció tagjai, digitális bennszülöttek.

Ennek ellenére az MTA kutatása, amely a járvány hosszabb távú pszichológiai hatásait vizsgálta, a digitális oktatás hibáira, hátulütőire is rávilágít. Gyarmathy Éva klinikai és neveléslélektani szakpszichológus rámutat, hogy az egyénre szabott, a technikai eszközök előnyeit kihasználó tanulási formák még nem jellemzőek a tömegoktatásra, az oktatási szerepek nem változtak: a tanár az információkat átadó és a tanultakat számonkérő, a diák pedig igyekszik megfelelni az elvárásoknak. A digitális térben ezt a felállást nem lehetett jól megoldani. A hagyományos számonkérési módok értelmüket veszítették, így a tudáselsajátítás és annak ellenőrzése bizonytalanná vált, az elvárások kényszerűen csökkentek.

Ugyanakkor, ahogy Gyarmathy (2021, 2.o.) írja: *„Előtérbe került az önálló és társas tanulás, a pedagógus-diák kapcsolat a partneri viszony irányába tolódott el. Elkerülhetetlen volt, hogy a családok bevonódjanak a tanulásba. Jó esetben csak a háttér biztosításában, rosszabb esetben aktívabban. Ahol a család tudta támogatni a diák tanulását, ott kisebb veszteségeket lehetett elkönyvelni. Sőt, voltak gyerekek, akik jobban tudtak tanulni távban. Mindez odavezetett, hogy a korábbi különbségek jelentősen megnöttek. Ha eddig igazságtalan és egyenlőtlen volt a tudásért, fejlődésért folytatott verseny, most ez hatványozódott. Az egyik legsúlyosabb probléma, amivel szembe kell nézni, az a megnövekedett egyenlőtlenség, a hátrányos helyzetű rétegek rettenetes lemaradása. Kiemelten nagy vesztes a fejlődés és tanulás terén a 6–8 éves generáció.”*

Ők azok, akik már az iskolát a digitális átálláskor kezdték, s a még tanulni is csak játékosan tanuló gyerekek az írás-olvasás kezdeti fázisában nem tudták megkapni azt a személyes pedagógusi figyelmet, ami ilyenkor szükséges. Az óvoda utolsó évében lévő gyermekek pedig nem kapták meg az iskolát előkészítő alapvető fejlesztést.

Gyarmathy felhívja a figyelmet arra is, hogy *„az oktatásirányítás pont ezekben az években zavarta be az iskolába az éretlen hatévesek egy részét, mert kivette az óvoda hatásköréből az*

iskolaérettséggel kapcsolatos döntést, és a szülőknek külön kellett kérni a halasztást. Sokan, és főképpen a hátrányosabb helyzetű családok nem is tudták mit kell tenniük. A hátrány tovább nőtt. (...)Sokan valóban idegrendszeri éretlenségen alapuló eltérések miatt küzdenek tanulási zavarokkal, de sokan csupán a megfelelő tanulási lehetőség hiánya miatt nem tudtak megtanulni olvasni, írni és/vagy számolni. Itt kell megemlíteni a sajátos nevelési igényű gyerekeket, akiknek a távoktatása mindennél bonyolultabb, mivel elsősorban fejlesztéshangsúlyos. A fejlesztő szakemberek hiánya már régóta sújtja az eltérő fejlődésű gyerekeket, de a távoktatással még azt a kevés szakembert is elveszítették, akik rendelkezésre álltak .” (Gyarmathy, 2021, 2.o.)

A kutatás ráirányítja a figyelmet arra is, hogy a szülők nem tudták helyettesíteni a pedagógust az otthoni feladatoknál, ráadásul a gyermek feladatait nem tudták koncentráltan felügyelni, hiszen maguk is az online térben dolgoztak. Különösen a speciális nevelési igényű gyerekek fejlesztése sínylette meg ezt a helyzetet. Így a Covid és az ahhoz kapcsolódó rendelkezések előidézte *„korai hiányok, az alapvető iskolai készségek gyengesége az egész tanulásra kihat, és végigkíséri a gyerekek életét, akár különleges nevelési igényűek, akár nem. Amellett, hogy jelentős teljesítményzavarokkal kell megküzdeniük, a sok kudarc miatt az önértékelésük is sérül, és ez szinte mindig valamilyen lelki zavarhoz vezet.”*(Gyarmathy, 2021, 3.o.)

A szerző a személyre szabott aktivitást látja megoldásnak ebben a helyzetben, amelyben a pedagógusnak olyan módon kell fejleszteni a gyermeket, amely egyénre szabott, s amelyben a diák valamint a diákcsoportok egyéni, önálló és saját tempójú tanulása az elsődleges. Ez azonban csak abban az esetben működik, ha a gyermek megtanulta már, hogyan kell tanulni.

Emellett a Covid traumatizálta a gyerekeket is, ahogy láttuk a korábbi kutatásban is. Ennek hatása változó, egy azonban biztos, hogy megzavarja az idegrendszer érési folyamatait. Ahogy a szerző fogalmaz, a jövőben fel kell készülni arra, hogy a megnövekedett atipikus idegrendszeri fejlődés nyomán *„ugrásszerűen növekszik majd a tanulási és figyelemzavar, a hiperaktivitás, az autizmus spektrumzavar gyakorisága”*(Gyarmathy, 2021, 4.o.).

Ehhez társul az önirányítás, módszeres tevékenység gyengülése, ennek orvoslása a korai és folyamatos fejlesztéssel, mozgással, a művészeti tevékenységgel és világos szabályok felállításával, a felelősség tudatosításával és a tanulási szabadsággal lehetséges. Ehhez társulnak az egyéni valamint közösségi tényezők, a pozitív érzelmi sokszínűség és motiváltság, elfogadó és támogató környezet.

Az UNICEF Magyarország 2021 nyarán végzett különböző felméréseket szülők, gyerekekkel foglalkozó szakemberek és a gyerekek körében, melynek célja feltárni, hogy a járványhelyzet hogyan hat a gyerekek és fiatalok mentális egészségére Magyarországon.

Eredményeikben megjelenik, hogy a magyar szülők fele szerint romlott a gyerekek mentális egészsége, hátrányokat okozott az otthonmaradás, az elszigeteltség, az intézmények bezárása, a kortársi kapcsolatok megváltozása és a mindennapjaik átalakulása az óvodák, iskolák bezárása kapcsán.

Kutatásuk kimutatta, hogy minden harmadik családban nőtt a feszültség, „*a felnőttek 40%-a türelmetlenségről és a minőségi idő hiányáról vallott*”. (UNICEF, 2021, sp.), ehhez az egyszülős családok esetében az online oktatás problémái is megjelentek.

A járványhelyzet okozta szorongás, depresszió, alvászavar nemcsak a gyermekek, hanem a felnőttek körében is megjelent, hiszen ők is nehezen viselték a bezártságot és az online oktatást.

Matavovszky Dominika (2020), iskolapszichológus megerősíti, hogy az oktatásban és a szünetekben egyaránt különböző lélektani folyamatokkal találkozhatunk. Egyik a folyamatos alkalmazkodás, amely készenléti állapotot jelent, a másik ennek a hiánya. Éppen a Covid-hozta kiszámíthatatlan váltakozás, a megszokott szociális környezet teheti levertté, letargikussá a tanulókat. Az otthoni környezet egy idő után ingersezgényé válhat, s ezen a digitális tér sem tud segíteni a tanulásban. Mindez tanulási, figyelmi és memória zavarokat okozhat. Következmény lehet még a szorongás, a szomatikus tünetek megjelenése és a magatartás megváltozása. Mindezt ellensúlyozhatja a gyermek és a család rugalmas alkalmazkodó képessége, illetve az oktatás módszertani átszervezése.

A gyermekek technológiai ismereteinek fejlesztése, az egyéni képesség- és önbizalomfejlesztés, a személyiség megerősítése szintén a negatív tényezők kiküszöbölését jelentheti. Ebben – a gyermek mellett – fontos szerepet játszik a család és a pedagógus attitűdje egyaránt.

Szilveszter Áron, Kassai Réka, Takács Zsófia és Futó Judit (2021) tanulmányából kitűnik, hogy mivel a digitális munkarendben az otthon vált a tanulás színterévé is, alapvető feladata volt a családnak a környezetet a napközbeni tanulásra alkalmassá tenni, emellett „*olyan napirendet, légkört is ki kellett alakítani, amelyben a gyermek képes a feladatai elvégzésére koncentrálni*” (Szilveszter et alii, 96.o.). Ilyen téren sem voltak homogének a családok, hiszen a szociálisan hátrányos helyzet ebben az időszakban megerősödhetett. Vagyis nem minden családban volt korábban sem számítógép, vagy ha volt, egyetlen és közös használatú. Amennyiben a családban

több iskolás korú gyermek él, sőt, még a szülőknek is otthonról, számítógépes kapcsolattal kellett a munkájukat végezni, az eszközfeltételek sem voltak megfelelőek (Czirfusz–Misley–Horváth 2020). Józsa (2000) pedig rávilágított arra, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek szülei az átlagosnál alacsonyabb iskolai végzettségűek, így kevésbé tudtak segíteni gyermekeiknek az otthoni tanulásban, és ettől függetlenül is általában kevésbé vonódnak be az iskola életébe, nehezebben tartják a kapcsolatot a pedagógusokkal (Koltói et alii. 2020). A távolléti oktatásban nagyobb a szülők és a pedagógusok közötti kapcsolattartás igénye, főként az alsó tagozatos gyermek esetében, aki a tanítói jelenlét hiánya miatt fokozottan a család segítségére szorul. Ugyanakkor a szerzőhármás vizsgálata azt mutatta, hogy önmagában a család szocioökonómiai helyzete nem a legerősebb befolyásoló tényező. Ellenben a gyermek tanulásra fordított erőfeszítése, a családi rutin és a háttér rendezettsége az. Ebbe beletartozik a család és a pedagógus adott helyzethez való alkalmazkodási képessége is. Ugyanakkor a hátrányos helyzetű családokban a megfelelő tanulási háttér megteremtése nagyobb energiát és időt jelent. Ez az időkiesés a gyermek számára lemaradást okoz, amit nagyobb erőfeszítéssel vagy külön foglalkozásokkal lehet behozni.

Molnár Gyöngyvér, Hódi Ágnes, Ökördi Réka és Mokri Dóra (2021) kutatását célzottan az általános iskolai oktatás hatásáról végezte, azon belül az alapvető tudás- és képességszintekre fókuszáltak az olvasás, a szövegértés, a matematika és a természettudományok terén. Emlékeztettek arra, hogy már korábban kiderült: *„a diákok olvasás-szövegértési, matematikai és természettudományos tudásának fejlettségi szintjében egy évfolyamon belül tapasztalt fejlődésbeli különbség nagyobb, mint a 2–8. évfolyamon tapasztalt átlagos fejlődés mértéke. Az eredmények szerint mindhárom vizsgált területen az egy évfolyamon belüli különbségek jelentősen nagyobbak bizonyultak, mint az évfolyamok közötti átlagos fejlődés mértéke.”*(Molnár et alii, 2021, 9.o.)

Ennek oka lehet többek között a családi háttér. A többgyermekes családoknál a nagyobb gyermekek „húzzák felfelé” a kisebbeket, hiszen a kisebbeknek a nagyobbak a mintái, s ők is tudni szeretnék mindazt, amit a nagyok. Nyitottabbak, kíváncsibbak az egyes tudásterületekre, s ezért fordulhat elő, hogy már óvodás korban olvasnak vagy alapszinten számolnak. Az egygyermekes családokban ugyanezt a családi háttér akkor teremtheti meg, ha sokat foglalkoznak a szülők a gyermekkel, illetve, ha a nagyszülő segít a szülőknek a kisgyermek nevelésében. Ilyen esetekben a bölcsődei és az óvodai nevelésben hiába próbálják a megfelelő fejlettségi szinthez adaptált foglalkozásokba bevonni a kisgyermeket, ő már többet akar tudni, nyitottabb a világra és az ismeretekre. A gyakori magasabb otthoni elvárásokat vagy éppen a

család célzott nevelését-oktatását a pedagógus csak a szülőkkel együtt képes tompítani, emellett pedig a gyermek fejlettségére szabott feladatokkal tudja annak kíváncsiságát, játékkedvét fenntartani.

Az ilyen alapról induló diákok jelen vannak a közoktatásban, s ezért fordulhat elő, amit a fenti szerzők kutatása bizonyít, hogy nem az egymásra épülő évfolyamok összevetésében van nagyobb különbség a gyermekek tudásszintje között, hanem egy évfolyamon belül.

A különbség oka lehet még a családi háttér és a korábbi élethelyzet másik oldala: az otthoni foglalkozás hiánya vagy minőségének alacsony foka¹⁰. Ez okozhatja azt, hogy a gyerekek közül vannak, akik nem rendelkeznek az olvasás elsajátításához szükséges előkészítéssel, az iskolai oktatáshoz szükséges megfelelő fejlettségi szinttel.

E két szélső jelenség és a közöttük lévő szórás miatt beszélhetünk az azonos korcsoportok heterogenitásáról, aminek a következménye lehet a fenti tanulmány iskolára vonatkozó másik megállapítása és a PISA tesztek (OECD, 2016, 2019) eredményei, miszerint *„a 15 éves diákjaink (9. évfolyam) közel harmada funkcionális analfabéta olvasásból¹¹. Az alsó tagozaton tapasztalható átlagos intenzívebb fejlődés oka az explicit fejlesztés iskolai jelenléte, majd annak hiánya következtében jelentős mértékben lassul, közel stagnál a felső tagozaton tapasztalt átlagos fejlődés. (...) A teljesítmények különbözősége tekintetében hasonló a helyzet a matematika területén is. Az évfolyamon belüli különbségek többszöröse az évfolyamok között tapasztalt átlagos fejlődésnek”*(Molnár et alii, 2021, 10.o.).

A Károli Gáspár Református Egyetem általános iskola alsó tagozatára vonatkozó kutatásai megállapítják, hogy bár ebben a korban is elengedhetetlen a szülőkkel való szoros együttműködés a tanítás eredményessége szempontjából, a szülők nagy részének nincs elegendő ideje és szakmai tudása ahhoz, hogy megfelelő mértékben segítse gyermekét. A Covid idején alkalmazott digitális oktatás tapasztalatai megerősítették, hogy a hagyományos oktatást ma még nem lehet helyettesíteni a távoktatással ebben a korosztályban (Józsa és Pasztendorf,

---

¹⁰ Már a csecsemő- és kisgyermeknevelő képzésben is hangsúlyozzuk az otthoni, a szülővel együtt töltött minőségi idő fontosságát, ami az intézményi kisgyermeknevelés alapja kellene, hogy legyen.

¹¹ Saját tapasztalat alapján ugyanez érvényes a gimnáziumi évekre is. A felsőfokú intézménybe való felvételi eddig megkövetelte bizonyos tárgyakból az emelt szintű érettségi vizsgát. Jómagam magyarból javítottam ilyen érettségi feladatlapokat, s azt tapasztaltam, hogy míg az emelt szintű érettségi a lexikális tudás helyett egyre inkább a szövegértésre és a saját véleményalkotásra fókuszált, az eredmények egyre gyengültek – pandémiától függetlenül. Ennek okát külön vizsgálatokkal, tanulmányokban lehetne feltárni.

2021), hiszen az óvodát követő szakaszban, vagyis az iskola alsó tagozatában is még rendkívül fontos a gyermek számára a pedagógus személye, a személyes jelenlét a tanítás és a tanulás szempontjából egyaránt.

Az óvodás korú gyermekek fejlődésére is hatott a Covid járvány és az ahhoz kapcsolódó intézkedéssor. Elsősorban a hátrányos helyzetű gyermekek esetében tapasztalta ezt meg Bocsiné Percze Andrea, az Egri Kertvárosi Óvodák szakmai vezetője. A hátrányos helyzetű gyermekek ugyanis éppen a 2015-ös Nemzeti Köznevelési Törvény hatására, mely az addig a kötelező óvodakezdésre kijelölt ötéves kort hároméves korban határozta meg. Ennek következtében a hátrányos helyzetű gyerekek felzárkóztatása így két évvel előbb kezdődhetett. A korai fejlesztés lehetővé tette, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek felzárkózzanak kortársaikhoz, s sikeresebben kezdjék el az iskolát.

Azonban 2020-ban, a Covid idején több hónapos karantént vezettek be, ami felforgatta a családok megszokott életét, s ahogy már fentebb írtuk, a bezártság, a bizonytalanság, a korlátozások a szülők egyre feszültebbek lettek. Az új élethelyzetben nehéz volt megszervezni a mindennapokat, hiszen a munkát és a gyermeknevelést össze kellett hangolni. A szülőknek, bár otthon voltak, a kisebb gyerekekre kevésbé jutott idejük és erejük, főként, ha a nagyobb testvérrel tanulni kellett. Ezért olyan dolgokat is megengedtek a kicsiknek, amit esetleg addig nem.¹² Bocsiné (2021) megerősíti, hogy amikor május végén kinyitottak az óvodák, több változással is szembesültek a pedagógusok és a szülők. Egyrészt a dolgozókra és a szülőkre egyaránt vonatkozó szigorú egészségügyi előírások léptek életbe, aminek következtében a szülők nem léphettek be az óvodába, így már az ajtóban el kellett búcsúzniuk a gyermektől. Ráadásul a gyermeket nem minden esetben a megszokott óvónő vette át, holott ebben az életkorban a kisgyermek még nagyon ragaszkodik az általa megszokott felnőttekhez. Ezt a traumát tetézte a higiénés protokoll: a lázmérés, kézfertőtlenítés, a szokásosnál gyakoribb kézmosás. Higiénés okokból nem vihették magukkal a megszokott kedvenceket: az érzelmi biztonságot jelentő plüssállatokat, kispárnát (stb.), ami a kisgyermek komfortérzetét tovább rontotta. Ugyanakkor a gyermekközösség, a kortársakkal való újbóli találkozás ezeket a nehézségeket feloldotta. Ahogy Bocsiné (2021, 5.o.) írja: a karantén után az óvodába visszatérő

---

¹² Hallgatói szakdolgozati kutatásokban már évek óta megfigyelhető, hogy a szülők az „önidő” és az otthoni munka miatt új „felügyeleti eszközt” találtak: a digitális „bébicsószit”. Ebbe a fogalomba már nem csak a televízió, hanem a különböző más, telekommunikációs eszközök is beletartoznak. Egyre fiatalabban kerül a tablet vagy az okostelefon a kisgyermek kezébe, aki még ugyan nem tudja használni, de a gombok nyomkodásával felvillanó képek, hangok lekötik a figyelmét. Ennek káros hatásait az óvodapedagógusok valamint a csecsemő- és kisgyermeknevelők képzésében foglalkozunk.

gyermek egyrészt nagyon igényelték a felnőttek közelségét, másrészt társaikat. „Szemmel látható volt, hogy nagyon hiányoztak egymásnak, örültek, hogy újra együtt lehetnek, együtt tevékenykedhetnek. Nem lehetett egyedül játszó, tevékenykedő gyereket látni. Még azok a gyerekek is örömmel érkeztek vissza az óvodába, akik a karantén előtti időszakban még reggelente nehezebben váltak el a szüleiktől. (...) Mély érzelmek szabadultak fel a gyerekekből és dolgozókból egyaránt. Mivel a karantén ideje alatt a gyerekek mindennapjai nagyon egyhangúak, zömmel ingerszegények voltak, ezért fontos céljuk volt az óvodapedagógusoknak, hogy tartalmas, élményekben gazdag tevékenységeket, programokat kínáljanak a gyerekeknek, színesebbé varázsolják az udvari életet. Általános tapasztalat volt, hogy többen zaklatottabban, érzékenyebben érkeztek vissza. Ezért sokat beszélgettek velük egyénileg és csoportosan is és még fokozottabban figyeltek az egyéni bánásmódra. (...) A beszélgetésekből is lesűrhető volt a kollégák számára, hogy a karantén ideje alatt a családban az óvodás korú gyerekek „hátrányban voltak.” Mindenhol prioritást élvezett az iskolába járó testvér, hiszen fel volt adva a lecke a szülőknél az úgynevezett online oktatással kapcsolatosan. Tehát ezen idő alatt, míg az iskolás gyerekekkel foglalkoztak, addig az óvodás gyerekekre általában az úgynevezett villanypásztor - TV, számítógép stb. -, vigyázott”. Kevesebbet beszélgettek a gyerekekkel otthon, ez abból is érzékelhető volt, hogy a karantén után a beszédkedvük megnőtt. (...) Változás volt megfigyelhető a gyerekek kommunikációjában is. Míg a karantén előtt az óvodában a „verselés, mesélés” tevékenységek, a dramatizálások, a beszélgető körök lehetőséget adtak a verbális kommunikáció fejlődésére, addig a karantén ideje alatt ez otthon lecsökkent a szükségletek és utasítások szintjére. Tapasztalható volt az is, hogy a hátrányos helyzetű gyerekek „elfelejtették” például: „kérem, köszönöm, szeretném” stb. szavak használatát, így ezeket újra kellett tanítani. (...) Gondot okozott a gyerekeknek a csoportokban kialakított szokás- szabályrendszerhez alkalmazkodni. (...) A hátrányos helyzetű gyerekek esetében az egészséges életmód és a napirendi szokások terén is visszaesés volt megfigyelhető a több hónapos közösségtől mentes időszak miatt. Újból gyakorolni kellett az evőeszközök helyes használatát, a szalvéta használatot, a kulturált étkezés szokásait, a mosdó használatát, az önálló öltözködést.”

Elmaradtak a karantén idején az egyéni fejlesztések, s bár voltak olyan óvodák, amelyekben e speciális fejlesztéssel online próbálkoztak, ezek hatása elmaradt a személyes fejlesztésétől. A hátrányos helyzetű kisgyermek kimaradt még ebből a fejlesztési formából is, és az így megnövekedett hátrányt a karantént követő nyáron sem tudták ledolgozni. Az őszi beszoktatást fel kellett gyorsítani a higiénés rendelkezések miatt, ez az érintett gyermekek számára érzelmi

veszteséggel járt. Ráadásul a járvány tovább fertőzött, s nem egyszer csoportokat kellett összevonni, óvodákat bezárni, mert vagy a gyermekek, vagy a dolgozók lettek betegek, illetőleg a szülők tartották otthon gyermekeiket. Ebben a helyzetben kevesebb idő maradt az óvodai nevelésre: a gyermeki személyiség kibontakoztatására, a sokoldalú és harmonikus fejlesztésre, a hátrányok csökkentésére, valamint az iskolára való felkészítésre. Ez pedig tovább görgeti a hiányosságokat, amit majd az iskolában kell(ene) megszüntetni.

Villányi Györgyné (2021) felmérése ugyanazokat a jelenségeket veszi sorra, amit Bocsiné, de más aspektusból: az online óvodai nevelésre fókuszálva. Ugyanis a jelenléti óvodai nevelésnek ugyanúgy kialakult egy online formája, mint az iskolai oktatásnak. Ennek fogadtatása a gyermekek részéről változó volt. Az óvodapedagógusokat kérdező felmérésrészből kiderült, hogy a gyermekek többsége egy darabig érdeklődött a képernyőn kínált foglalkozás iránt, majd más foglalatosságot keresett. Viszont kevesen voltak azok, akik egyáltalán nem érdeklődtek, s ugyanígy kevesen azok, akik kérték a szülőt, hogy kapcsolódjanak a foglalkozásokba. Ezt az arányt a tanulmány szerzője biztatónak tartja, s a figyelem elkalandozásának az okát az otthoni környezettel magyarázzák.

A szülők válaszai árnyalják ezt a képet. Úgy érzik, megfelelő segítséget kaptak az óvodapedagógustól az online térben, ugyanakkor a szülők több mint fele túl soknak vélte az elvégzendő tevékenységet. Abban a többség egyetértett, hogy az ajánlott tevékenységek segítették gyermekük fejlődését. A válaszokból mégis az a legerőteljesebb, hogy az online nevelés nem helyettesítheti a jelenléti. Az életmódbeli változások többféle reakciót váltottak ki a gyermekekből, hiszen alkalmazkodniuk kellett a megváltozott helyzetekhez, ennek hatására önállóbbak lettek; más szokásoknak kellett megfelelniük, a bizonytalanságérzés a felnőttektől rájuk is hatott, így viselkedésük megváltozott: *„van aki erőszakosabbá, vagy éppen fordítva visszahúzódóvá, magányosabbá vált, érzelmileg labilisabb, bizonytalanabb lett; a félelemmel kapcsolatos hatások erősítették a viselkedés megváltozását (beszéd és mozgásfejlődés elmaradásai)”* (Villányiné, 2021, 12.o.).

A szülők egy része jobban belelátott az óvodai nevelésbe; jobban megismerte gyermeke szükségleteit, és kialakult az igény egy másfajta családi napirend kialakítására, valamint a szülő – óvoda, szülő – szülő kapcsolatára.

Az óvodapedagógusok oldaláról megfogalmazódott a bizalomerősítés, az önállóság fokozása, a tudás gyarapításának igénye és az új digitális lehetőségek – helyi igények szerinti – kiaknázásának fontossága.

Kevésbé optimista képet festenek az ELTE kutatói: F. Lassú Zsuzsa és Megyeriné Fácskó Judit (2021), akik a hatéves kor alatti gyermekek és családjuk digitális eszközhasználatának változását vizsgálták a Covid19 járvány idején. Mellbevágóan összegezik a tapasztaltakat, amikor arra utalnak, hogy a szülők az otthoni munka mellett a járványidőszakban nemcsak hogy kevesebbet foglalkoztak gyermekeikkel, hanem sokan el is hanyagolták őket, szélsőséges esetben pedig a családon belüli erőszak is megjelent. A legegyszerűbb forma, amivel lekötötték a gyermekek figyelmét, a digitális eszközök valamelyike. Ezeknek az eszközöknek a használata nemcsak a gyermekek, hanem a felnőttek körében is megnövekedett, nem csupán a munka vagy tanulás miatt, hanem a kényszerű bezártság és az idő eltöltése okán is. A tanulmány nemzetközi irodalmakra hivatkozva leszögezi, hogy a korlátozások és bezártság a gyermekek mentális egészségét még a felnőttekénél is jobban veszélyeztették, aminek a káros hatásait a megnövekedett képernyő előtt töltött idő fokozta.

Vizsgálatuk kimutatta, hogy azokban a családokban, ahol a médiaeszközöket tudatosan használták, korlátozták és ellenőrizték a gyermekek médiaidejét és -használatát, ezen a területen a járvány nem okozott változást. Feltételezik, hogy ezekben a családokban, az iskolázottsággal összefüggően, a szülők tudatosabban nevelik gyermekeiket, több hasznos időt töltenek együtt, s a járvány időszakában még jobban odafigyeltek gyermekeikre.

Azokban a családokban viszont, ahol a szülők kevésbé iskolázottak, megengedőbbek voltak a gyermekekkel, s ez az attitűd a pandémia idején fokozódott. Sajnos ez a réteg jelenti a vizsgálatban a többséget, s ezekre a családokra jellemző a gyermeki képernyőidő ugrásszerű, ellenőrizetlen megnövekedése, a tartalomválasztás gyermeki szabadsága, s az ebből fakadó mentális zavarok felerősödése, a viselkedés megváltozása.

A kutatás nem jelzi, hogy milyen fenntartású óvodák köréből vették a vizsgált mintát, így nem tudjuk, hogy az érintett gyermekek állami vagy magán (esetleg egyházi) intézménybe járnak, netán a mintavételbe többféle óvodát vontak-e be. Arról sem kérdezték meg a szülőket, hogy a gyermekek mire használják az eszközöket, illetve milyen tartalmakat néznek.

A Gyermeknevelés című folyóiratban már az eszközhasználat célját is megkérdő vizsgálatról számolnak be a szerzők: Farkas Pálma, Schreindorfer Linda Anna, Szabó Gábor, Varga Gyöngyi és Rausch Attila (2021). Ők célzottan a bölcsődés gyermekek és családjuk digitális eszközhasználatát vizsgálták a pandémia idején. A kutatás fő motívuma a gyermekek célzó platformok használata.

Meglátásuk szerint a járvány komoly kihívások elé állította a tudatos eszközhasználatú szülőket is. Külföldi szakirodalmakra hivatkozva megjegyzik, hogy a „*jóléti társadalmakban a 3–4 éves gyermekek 16%-nak van saját tabletje, de a többiek nagy része is rendszeresen megkapja szülei digitális eszközeit. A 6-7 évesek 71%-a használja a YouTube-ot szülői kontroll nélkül.*” (Farkas et alii. 2021, 357.o.).

Hazai kutatásukból kiderül, hogy a megkérdezett szülők gyermekeinek 85%-a 2 évesen vagy azt megelőzően került közvetlen kapcsolatba digitális eszközzel. 82,9 % napi szinten 1 óránál kevesebbet tölt időt digitális eszközzel, s 13% az, aki napi 1-2 órát használja az eszközöket, mindössze 4,1 % tölt el képernyő előtt naponta 2 óránál hosszabb időt. Csupán 5,6 % nem került még kapcsolatba digitális eszközzel. Az adatokból kapott arányokon látszik, hogy valóban csökken az az életkor, amelyben a kisgyermek digitális eszközt kap a kezébe. Ugyanakkor a felmérés végeredménye szerint a szülők és gyermekeik az okostelefonokat és a tableteket elsődlegesen kapcsolattartásra, fotózásra és információkeresésre használják.

A szülők leginkább a Messengert, Vibert, Skype-ot használják gyermekükkel együtt, illetve a YouTube, YouTubeKids, NetflixKids alkalmazásokat töltik le, hogy gyermekük azokon meséket nézzenek, dalokat, mondókákat hallgassanak. Emellett fejlesztő logikai, angol nyelvi játékokat, kirakókat, rajzoló és színező, állathangokat utánozó programokat töltenek le gyermekeiknek.

„Az eredményekből egyértelműen kiderül, hogy a digitális eszközök a mindennapi élet segítőkjeként, munkavégzés és szórakozás céljából vannak jelen a válaszadók életében. (...) A szülők tudatosak (...), és tisztában vannak a 0-3 éves korosztálynak javasolt képernyőidővel, illetve szabályokat állítottak fel, mielőtt gyermeküknek adták az eszközt. A gyermekek naponta 1 óránál kevesebbet ugyan, de időt töltenek az eszközzel, azonban azt felnőtt jelenlétében használják és ellenőrzött digitális tartalmakat fogyasztanak” (Farkas et alii. 2021, 358.o.).

A szerzők szerint nemcsak a normál fejlődésű, de a hátrányos helyzetű gyermekek felügyelet melletti digitális eszközhasználata is sok fejlesztési lehetőséget rejt.

Hallgatói tapasztalatok a bölcsődés korosztály körében

Az előző kutatások többségében 2020-21-ben születtek, így azt a helyzetet vizsgálták, amelyben a már nevelési intézménybe járó gyermekek és családjaik szokásaiban, viselkedésében, fejlődésében milyen változások történtek a járvány kitörése miatt bevezetett intézkedések hatására. A vizsgált családok gyermekei már a Covid előtt is bölcsődések,

óvodások vagy iskolások voltak, vagyis az addig megszokott életükben hozott változást a járvány. Ezért lehet csak a közvetlenül a Covid előtt vagy alatt született gyermekekre használni a Covid-generáció kifejezést. Ők már teljes egészében a járvány hullámai idején szocializálódtak.

Az ő fejlődésükkel kapcsolatos tapasztalatok azok, amelyeket a következőkben vizsgálhatunk.

A csecsemő- és kisgyermeknevelő-hallgatók a hospitálási majd összefüggő szakmai gyakorlatuk során több olyan jelenséggel találkoztak, amelyekkel korábban nem. Ez érvényes azokra a nappali képzésben tanuló hallgatókra, akik közvetlenül a járvány előtt kezdték meg heti hospitálásukat, illetve a Covid idején végezték összefüggő szakmai gyakorlataikat és államvizsgáztak, s azokra is, akik a korlátozások feloldása után. Mivel a bölcsődék – az óvodákkal ellentétben – a járványidőszakban is fogadták a gyermekeket, a bölcsődékben dolgozó, levelező szakon tanuló hallgatók tapasztalatai is fontosak a véleményalkotásban. Azt is figyelembe kell vennünk, ami már a fenti bölcsődei kutatásból (Farkas et. alii, 2021) is kiderült, hogy a pandémiától való félelem, a családi kényelem vagy éppen a megbetegedések a bölcsődék életét is befolyásolták. Sokszor rákényszerültek arra, hogy összevont csoportokkal dolgozzanak, vagy bezárják a bölcsődét. Mindkét esetben felborult a megszokott rend a bölcsődés korú kisgyermek életében, s ez valamilyen hatással volt a fejlődésükre. Az összevont csoportokkal dolgozó bölcsődékben e kényszermegoldás idején is folyt a fejlesztő, nevelőmunka, bár sokszor nem lehetett tudatosan tervezni, hiszen a betegségek miatt változtak a csoportösszetételek, és gyakran a kisgyermeknevelők, dajkák személye is.

Mivel a kisgyermek ebben a korban erőteljesen kötődik saját nevelőjéhez, dajkájához, főként, ha még bölcsődei éveinek elején jár, a személyi változás is megviseli. Jobban, mint a megszokott társak hiánya, hiszen a környezet marad, s a többi csoport tagjait is ismeri, ha máshonnan nem, az udvarról, ahol sokszor együtt játszanak csoportok. Az intézmény időszakos bezárása is traumát jelent a kisgyermeknek, hiszen kizökken megszokott életritmusából, a fejlesztésből, s arra az időre elveszíti csoporttársait. Ez a személyes veszteség a legkisebbeket kevésbé érinti, hiszen ők még vagy a kisgyermeknevelővel, vagy elvonulva, egyénileg foglalják le magukat a szabad játék idején. A 2-3 éves gyermekek azonban már váltakozó csoportosulásban együtt játszanak, igénylik a gyermektársaságot. Ezt az igényt a felnőtt nehezen tudja pótolni, különösen egy olyan vészhelyzetben, amilyen a pandémia volt. A szülő pedig, akinek magának is dolgoznia kell ez idő alatt, akár otthon, akár a munkahelyén, nem tud folyamatosan a gyermekkel foglalkozni. Ez magával hozza a gyermek túlzott szabadságát és mindazt, ami ebből következik.

Karunk két helyen képez csecsemő- és kisgyermeknevelőket: a székhelyen, Sopronban, és Tatán. A hallgatói merítési kör széles: Tata és tágabb környéke, Sopron és tágabb környéke, illetve Vas- és Zala vármegye települései.

A gyakorlat során megtapasztaltak mindkét oktatási helyszínen közel azonosak. A különbséget nem a földrajzi terület jelenti, inkább a lakókörülmények. (Ezzel a tapasztalatok leírásakor részletesebben foglalkozunk.) Különbséget kell tenni azok között a gyermekek között, akik a pandémia idején kerültek bölcsődébe, s több-kevesebb kihagyással jártak is oda, illetve azok között, akik a járvány lecsengése után kerültek bölcsődébe.

A tapasztalatokat hét kulcsmondat köré lehet felfűzni:

1. Megkésett beszédfejlődés, keveset beszélnek; vagy nem beszélnek, majd robbanás a beszédben;
2. A beszédben a tv szókincse jelenik meg (sok tv-t nézettek);
3. Angolul szólalnak meg (digitális szókincs);
4. „Nem becsülik” a könyveket, játékokat (viselkedési zavarok);
5. Szocializálatlanok;
6. „Gyerekiszony” – kizárólag a felnőttekkel keresnek kapcsolatot;
7. Kielégítetlen mozgásigény;

A fenti tapasztalatok részletezését az utolsó ponttal, a kielégítetlen mozgásigénnyel kezdjük, hiszen a mozgásszegény életmód szinte az egész járványidőszakra rányomta a bélyegét. Legfőképpen azoknál a családoknál, ahol a szülők otthon dolgoztak, akiknek otthona tömbház, lakótelep. Az ilyen településrészeken az emberek a Covid19 kezdeti időszakában szinte még a lakásból se nagyon léptek ki, a megélhetéshez szükséges dolgokat alkalmanként felhalmozták, s amíg a készlet el nem fogyott, a lakásba zárkóztak. A gyermek is bezártnak érezhette magát, fokozott mozgásigényével nem tudott mit kezdeni, s még ha játékokkal, mesékkel, televízióval vagy más digitális eszközökkel egy időre le is foglalták a szülei, a napi mozgást egyik sem tudta pótolni. Ugyanígy a kijárási időszakban a játszótéren töltött idő sem tudta pótolni az addig kiesett mozgáslehetőséget. Pedig a mozgás nemcsak az izmok, hanem az idegpályák és az agy fejlődését is elősegíti. Emellett a mozgásos játék *„segíti a különböző mozgások elsajátítását, a félelmek feloldását a különböző nehézségű feladatokkal szemben, illetve a rendszeres testedzés iránti pozitív attitűd kialakítását”* (Simon, 2022, 132.o.). Mivel a kisgyermek fejlődése komplex folyamat, így a mozgáshiány más fejlesztendő területre is visszahat.

Azok a családok mondhatók szerencsésnek, akik kertés házában laknak, s így „saját birtokon belül”, a kijárási tilalmat nem szegve meg, levegőn lehetnek, s a gyermek az udvari mozgással levezethette a bezártság feszültségeit, s ha nem is irányított módon, de legalább szabadon szaladgálhatott. Ez megnyugtatta, s a lakáson belül is nyugodtabban tudott játszani.

Talán ebből is fakadhatnak azok a viselkedési zavarok, amelyeket a hallgatók (köztük gyakorló kisgyermeknevelők) szocializátlanságnak neveztek, s ehhez társítva a tárgyak megbecsülésének hiányát is megfogalmazták. A fizikai, érzelmi és szellemi energiák irányított lekötésének hiánya és az új helyzet feszültsége valahol lecsapódik. Többek között a feszültség agresszióba fordulhat, s ez a tárgyak dobálásához, tépéséhez vezethet, nem kímélve a könyveket sem. Ahol családon belül hiányzik a könyvespolc, ott a gyermek a bölcsődében sem fogja másként értékelni a könyvet a bölcsődekezdés szakaszában, mint egy játék a többi közül. A könyveket gyűjtő és védő családban az otthoni könyv tépése, dobálása lehet figyelemfelhívás, a gyerekkel való foglalkozás igényének jele. A megfigyelések alapján az ilyen családokból kikerülő gyerekek a bölcsődében csak akkor rongálják a könyvet, ha valamiért dühösek, frusztráltak. A hallgatói általánosítás rámutat, hogy a családokban egyre kevésbé van jelentősége a könyvnek. Ugyanígy a szocializátlanság is két dolgot mutathat: a családtagoknak a pandémia idején nem volt ideje vagy energiája a gyermekkel foglalkozni, új szabályokat és életritmust kialakítani, vagy maga a család sem kellően szocializált (jelentsen ez viselkedési, higiéniai, étkezési stb. hiányosságokat), s a gyermek ezt a mintát viszi be a bölcsődébe. A „gyerekiszony”, amikor a kisgyermek kizárólag a felnőttekkel keres kapcsolatot, az elzártságból fakadó hiányosságot mutatja. Azt, hogy a Covid idején, a kisgyermek első éveiben nem volt kapcsolata más gyermekekkel, kortárs csoportokkal. Ez a fajta szocializátlanság a járvány idején született egykékre jellemző.

Általánosabbak a beszédfejlődéssel kapcsolatos megfigyelések. Azt, hogy a gyermek beszédfejlődése megkésett, keveset beszél; vagy nem beszél, majd robbanásszerűen ki tudja fejezni érzéseit, gondolatait, érdemes kettéválasztanunk. Ugyan mindkettőt az otthoni foglalkozás hiánya, a mesélés, mondókázás, közös játék elmaradása okozhatja, a második esetben a kisgyermek passzív hallgatója volt a felnőttek beszédének vagy éppen a médiában nézett mesének, de nem volt lehetősége megszólalni, mert otthon csendre intették. A bölcsődei légkör fokozatosan előhozta a bátorságát és a passzív szókinccs aktivizálódott. A megkésett beszédfejlődésnek is lehet az előbbi az egyik oka, vagyis a motiváció hiánya, a másik ok viszont általános elmaradással is magyarázható, amit érdemes szakembereknek megvizsgálni.

A beszédben a tv szókincese jelenik meg, a sok médiafogyasztást mutatja, ahogyan az angol digitális szókinces megjelenése is. A gyermek itt is passzív befogadója lehetett a médiában látottaknak, illetve a különféle kütyük kezelési utasításainak, amit viszont a szülőktől hallhatott.

Ezekből a bölcsődei tapasztalatokból leszűrhetjük azt a következtetést, amit már a korábban ismerttetett tanulmányok szerzői is megfogalmaztak, hogy a szülőknek a pandémia okozta helyzetben kevesebb idejük maradt a gyermekre, s így az sok tekintetben lemaradt az elvárt fejlettségi szinthez képest. Ezt a hiányt a gyermeknek a szülővel és a kisgyermeknevelővel, illetve a gyógypedagógussal, logopédussal közösen kell és lehet leküzdeni. A régi kerékvágásba visszatért élet- és munkarend is nagy segítség főként a szocializációban.

Mindezek után megfogalmazhatjuk, hogy korábban nem látott teher hárult a kisgyermeknevelőkre, gyógypedagógusokra és logopédusokra a pandémiát követően.

Nevelési javaslatok:

A kisgyermeknevelés a gyermek érdeklődésére, kíváncsiságára épít, addigi tapasztalataira, élményeire és ismereteire alapoz, és próbálja maximálisan kihasználni a gyermek játékkedvét. A változatos tevékenységekkel a kisgyermek újabb és újabb élményekre, valamint tapasztalatokra tesz szert. Ezt a természetes folyamatot megszakította a Covid, aminek következtében az ismeretek és élmények beszűkültek, a beszédhelyzetek redukálódtak, s az élőbeszéd helyét egyre inkább a média vette át.

Mivel az intézményi nevelésben a szakembereknek eddig is kiemelt feladata volt a gyerekek mentális és lelki egészségének helyreállítása és fejlesztése, most ez a feladat hatványozódott. Ebben talán a legfontosabb résszé vált a kisgyermeknevelő szeretetteljes odafordulása, egyéni odafigyelése, egyéni bánásmódja a járvány előtt és alatt született gyermekek esetében. Ezt az egyéni bánásmód-igényt még fokozza a hátrányos helyzetben lévő gyermekek sajátos viselkedése, fejlődési lemaradása.

Mit jelent ez a gyakorlatban?

Még több mozgási lehetőséget, még több mesét és mondókát, éneket, hiszen ez utóbbiaknak kiemelten nagy jelentősége van a gyermek mentális és érzelmi fejlődésének szempontjából, valamint a beszédfejlődés kapcsán is. Érdeemes tolerancia-meséket választani az első időszakban, hiszen ezek irodalmi igénnyel, de célzottan foglalkoznak az élet érzelmileg megterhelő élményeivel, és segítenek a negatív tapasztalatokat, feszültségeket feldolgozni.

Ezek a mesék – valamint a közös tevékenységek – abban is segíthetnek, hogy a gyerekek erkölcsi tulajdonságait (együttérzés, segítőkészség, figyelmesség) és akaratát (önállóság, önfegyelem, kitartás, feladattudat) megalapozzák, a hiányokat pótolják.

A szókincs célzott de játékos fejlesztésének többféle módja van. A nyelv önmaga is alkalmas a játékokra. Emellett a nevelésben nevelési célokat érhetünk el a nyelv segítségével, a játékokhoz kapcsolva. A játék módszerével pedig maga az anyanyelvi nevelés is könnyebbé, élvezetesebbé és hatékonyabbá tehető. Hiszen a kisgyermekkor az az időszak, amikor a nyelvnek – a megismerés megfogalmazásának, a világ megnevezésének eszközeként – valamint a játéknak a jelenléte a legfontosabb a mindennapi tevékenység, tanulás, elsajátítás során. Az anyanyelvi kompetencia egy nagy, átfogó területet ölel át a hangok megalkotásától, a nyelvtani szabályok használatán át a szövegolvasásig, annak megértéséig, alkalmazásáig és alkotásáig. Ennek a rendszernek minden elemét játékká tehetjük. A felnőtt már a preverbális korban be tudja vonni a kisgyermeket a nyelvi játékba, főként játékokkal (baba, plüss állat, szivacscocka stb.), amikről beszél, amikkel ő is „játszik”, s ezzel nyelvi és szerepmintát ad, illetve bemutatja az érzelm kifejezés módját, ami hangoztatásra, utánzásra készíti a kicsit.

Az anyanyelvet a kisgyermek legboldogabban a közös cselekvésekben sajátítja el. Ezek a közös cselekvések lehetnek a mindennapi gondozási rutin részei, amelyet folyamatosan kommentál a felnőtt, egyszerű szavakkal vagy ritmikus beszéddel, mondókával, dallal, verssel, hangutánzó szavakkal, illetve ölbéli játékokkal, lovagoltatókkal, ritmikus mozgással kísérve. Étellel, étkezéssel valamint „arctornával” is lehet úgy játszani, hogy miközben az ajkat és a nyelvet ügyesítjük, a hangképzést és azzal a beszédfejlődést segítjük.

Az anyanyelvi nevelésben nem csupán a felnőtt beszédének mennyisége a meghatározó, hanem annak minősége is. A folyamatos kérdezés, mesélés során a kisgyermek megjegyzi a szavakat, elraktározza, s később, a megfelelő helyzetben használja, vagyis késleltetve utánozza a felnőttet. Később a szituatív, azaz a helyzethez kötött beszéd erősítéséhez korábbi élmény szükséges. Ez a bölcsődei szintéren bármi lehet: étkezés, foglalkozás, udvari játék stb.

Az ölbéli játékok, mondókák az érzelmi kötődés, a feszültségoldás mellett szintén a szókincset, a nyelv elemeit bővítik.

A gyermek beszédkedvének fenntartását a felnőtt és a gyermektársak egyaránt segítik. A kisgyermeket a kíváncsisága a környezet felé fordítja, így a beszéd fejlődésében legjellemzőbb motivációk közé sorolhatók a társas kapcsolatok, valamint a változatos, figyelemfelkeltő tárgyi környezet. Amikor a kisgyermek maga is képessé válik a történetmesélésre, akkor egyrészt

hallott történeteket, másrészt az átélt eseményeket idéz fel. Ebben a helyzetben a korábbi feszültségeket, félelmeket is kibeszéli. Ezért fontos a beszélgetés, kérdések megfogalmazása (Frang, 2022).

A fejlesztés során a nonverbális kommunikáció egyre színesebb, és egyre következetesebbek és tudatosabbak a szövegprozódiai eszközök. A térközsabályozás, valamint a mozgásos kommunikáció terén a kisgyermek – a felnőtt segítségével – megtanulja, miként kell megtartanunk a személyes teret, s miként lehetünk hitelesek viselkedésünkön keresztül is. Ez pedig az illem és a szocializáció gazdag területére visz minket, amit aztán gyakorolhat társaival és a felnőttekkel egyaránt.

Mivel a Covid-generáció a korábbinál nagyobb kommunikációs- és kortárs-hiányban szenved, ezért nagyon fontos a beszélgetési igény felkeltése, a helyes beszédviselkedés kialakítása és a kortárs csoportok közös játéka, közös foglalkozása.

Bibliográfia

1. Bocsiné Percze Andrea (2021): A koronavírus járvány okozta helyzet hatása az óvodás korú gyerekek fejlődésére. In: <https://karpatokalapitvany.hu/koragyerekkor/hu/node/45>
2. Czirfusz Dóra, Misley Helga, Horváth László (2020): A digitális munkarend tapasztalatai a magyar közoktatásban. In: *Opus et Educatio*, 7. évf. 3. szám. 220–229.o.
3. Farkas Pálma, Schreindorfer Linda Anna, Szabó Gábor, Varga Gyöngyi és Rausch Attila (2021): Digitális eszközhasználati szokások vizsgálata bölcsődés gyermekek és családjaik körében – Szülők kikérdezése a pandémia idején. In: *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat* 9. évf., 2. szám 354–377.o.
4. F. Lassú Zsuzsa és Megyeriné Fácsk Judit (2021): „A tévé maradt az egyetlen lehetőség, ami lefoglalta őket” – Hatéves kor alatti gyermekek és családjuk digitális eszközhasználatának változása a Covid19 járvány idején In: *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat* 9. évf., 2. szám 187–204.o.
5. Frang Gizella (2022): A játék szerepe az anyanyelvi-irodalmi nevelésben. In: Pásztor Enikő - Frang Gizella - Zsubrits Attila - Simon István Ágoston: *A játék kisgyermekkorban. Szemelvények a játék különböző területeiről.* Soproni Egyetem Kiadó, Sopron.
6. Gyarmathy Éva (2021): A COVID-19-járvány hosszabb távú pszichológiai hatásai – különös tekintettel a gyerekekre (2. rész) | MTA. In: https://mta.hu/tudomany_hirei/a-covid-19-jarvany-hosszabb-tavu-pszichologiai-hatasai-kulonos-tekintettel-a-gyerekekre-2-resz-111388
7. Józsa Krisztián (2000): Az iskola és a család hatása a tanulási motivációra. In: *Iskolakultúra*. 10. évf. 8. szám. 69–82.o.
8. Józsa Krisztián - Pasztendorf Gabriella (2021): Az olvasástanítás eredményessége az iskola kezdő szakaszában a Covid19 időszak alatt: A pedagógusok és a szülők megítélése. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, (9)2, 131–144.o. DOI: <https://doi.org/10.31074/gyntf.2021.2.131.144>
9. Koltói Lilla, Harsányi Gergő, Kovács Dóra, Kövesdi Andrea, Nagybányai-Nagy Olivér, Nyitrai Erika, Simon Gabriella, Smohai Máté, Takács Nándor, Takács Szabolcs (2020): Az iskolai szülői bevonódás iskolai szintű vizsgálata megyei és regionális szinten az országos kompetenciamérés 2017-es és 2018-as adatai alapján. In: *Psychologia Hungarica*, 7. évf. 4.szám. 222–258.o.
10. Matavovszky Dominika (2020): Milyen hatásai lehetnek a digitális és a normál oktatás váltakozásának? – az iskolapszichológus válaszol. In: https://eduline.hu/kozoktatás/20201024_iskolapszichologus_valaszol

11. Molnár Gyöngyvér – Hódi Ágnes – Ökördi Réka – Mokri Dóra (2021): A koronavírus-járvány okozta rendkívüli oktatási helyzet hatása 2-8. évfolyamos diákok tudás- és képességszintjére az olvasásszövegértés, a matematika és a természettudományok területén. In: Iskolakultúra 2021. 31. kötet, 2. szám. 3-22.o.
12. Simon István Ágoston (2022): A játék szerepe a kisgyermek testnevelésében (mozgásos tevékenységében) In: Pásztor Enikő – Frang Gizella – Zsubrits Attila – Simon István Ágoston: A játék kisgyermekkorban. Szemelvények a játék különböző területeiről. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron.
13. Szilveszter Áron – Kassai Réka – Takács Zsófia K. – Futó Judit (2022): Az otthoni tanulás sikerességét bejósoló tényezők a Covid-19 okozta vészhelyzet miatt kialakított digitális munkarendben eltérő szocioökonómiai helyzetű családok esetében. In: EDUCATIO, 30 (1), 88-102.o.
14. Törő Krisztina – Mocos Judit – Földi Rita – Kövesdi Andrea – Hadházi Éva – Fenyvesi Lilla – Csikós Gábor (2021): Félelemtípusok, stressz és jóllét szintje a magyar családokban a koronavírus első hullámában. In: Furkó Péter – Szathmári Éva (szerk.): Tudomány, küldetés, társadalmi szerepvállalás: STUDIA CAROLIENSIA. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó. 95-110.o.
15. UNICEF (2021): Járványhelyzet hatása a gyerekekre – kutatás. In: <https://unicef.hu/mentalis-egeszseg/kutatas>